

*др Ивица Јанковић,
редовни професор Правног факултета у Крагујевцу*

ПОЛОЖАЈ ДУЖНИКА КОЈИ ЈЕ ИЗВРШЕЊЕ УГОВОРНЕ ОБАВЕЗЕ ПОВЕРИО ТРЕЋЕМ ЛИЦУ

Осим кад је у питању уговор који је закључен с обзиром на његова лична својства, дужник може поверити извршење уговорне обавезе трећем лицу, као свом заменику. У таквим случајевима дужник по правилу одговара за рад свог заменика, и то исто онако како би одговарао да је сам извршавао обавезу. Али, у одређеним врстама уговорних односа дужник одговара само за избор трећег лица које ће извршити одређену чинидбу повериоцу, и за упутства која је дао трећем лицу, а не и за његов рад. Поверилац и треће лице нису у уговорном односу, и зато ће у случају када треће лице није извршило уредно обавезу дужника, поверилац имати право да захтева накнаду штете од дужника а не од трећег лица. Ипак, поверилац ће имати право да одштетни захтев истакне и према трећем лицу, ако су због повреде уговорне обавезе дужника испуњени услови за наступање вануговорне одговорности трећег лица.

Кључне речи: Подуговор. — Дужников заменик. — Уговорна одговорност.

1. У којим случајевима дужник може поверити извршење уговорне обавезе трећем лицу

Најчешћи је случај да уговорну обавезу извршава лице које је закључењем уговора постало дужник у погледу те обавезе. Међутим, обавезу може испунити не само дужник, него и треће лице. Ово је правило утврђено у члану 296, став 1. Закона о облигационим односима. При томе је потребно правити разлику између две групе случајева. Прво, постоје случајеви у којима поверилац мора примити од трећег лица испуњење дужникове обавезе. То су они случајеви кад је дужник сагласан да његову обавезу изврши треће лице (став 3. истог члана), или кад треће лице има правни интерес да дужникова обавеза буде испуњена (став 2. истог члана). Посебно је одређено да је оси-

гуравач дужан примити исплату премије од сваког лица које има правни интерес да она буде плаћена (члан 912, став 1. истог Закона). Друго, у свим осталим случајевима поверилац може, али не мора, примити испуњење дужникове обавезе од трећег лица. Поверилац може примити испуњење обавезе од трећег лица чак и кад се дужник томе противи (члан 296, став 4. истог Закона). Ипак, с обзиром на то да је субјект испуњења обавезе на првом месту дужник, треба сматрати да поверилац не сме примити испуњење дужникове обавезе од трећег лица ако му дужник нуди да одмах сам испуни своју обавезу, и то у свему у складу са уговором.

Треће лице најчешће испуњава повериоцу дужникову обавезу због тога што је о томе закључило уговор са дужником. У нашој правној терминологији такав се уговор назива „уговор о преузимању испуњења“. У том смислу члан 453, став 1. Закона о облигационим односима одређује да се преузимање испуњења врши уговором између дужника и неког трећег лица којим се овај обавезује према дужнику да испуни његову обавезу према његовом повериоцу.

У француској и енглеској правној терминологији користи се за означавање таквих уговора израз „подуговор“ (1). Тиме се жели истаћи да је судбина уговора између дужника и трећег лица зависна од судбине уговора између дужника и повериоца. Ако дејство уговора између повериоца и дужника из било ког разлога престане, отпала је сврха подуговора, па ће дужник имати право да га раскине на основу члана 133, став 1. Закона о облигационим односима.

Међутим, дужник не сме испуњење своје уговорне обавезе поверити трећем лицу ако његов уговор са повериоцем има карактер уговора који је закључен с обзиром на лична својства дужника (уговор *intuitu personae*).

Постоји више врста уговора које треба сматрати уговорима који су закључени с обзиром на лична својства дужника (2).

Прво, сам уговор може да садржи одредбу у том смислу. Такви су, на пример, уговори који изричито забрањују дужнику да извршење своје уговорне обавезе повери трећем лицу.

Друго, из околности конкретног случаја може произилазити да је у питању уговор који су поверилац и дужник закључили имајући у виду лична својства дужника. Тако, уговор о превозу ствари бродом може бити уговор *intuitu personae*, ако је наручилац превоза закључио уговор о превозу с одређеним бродаром управо имајући у виду опремљеност бродова и искуство тог бродара за превоз такве врсте робе у коју спада и роба у питању.

Треће, поједине врсте уговора по закону имају карактер уговора *intuitu personae*. Заступник, по правилу, не може своја овлашћења пренети на треће лице (члан 86, став 1. Закона о облигационим односима). Ако заступник не може обавити посао који му је поверио заступани, треба да од заступаног затражи да он пренесе заступничка овлашћења на треће лице. Или, налогопримац је, по правилу, дужан да лично изврши добијени налог (члан 753, став 1. истог Закона). Исто важи и у односима између комисионара и коминтента (члан 722. истог Закона).

(1) Француски: *sous-contract*; енглески: *subcontract*.

(2) Др С. Перовић, *Облигационо право*, Београд, 1981, стр. 232.

Међутим, ова правила немају императивни карактер. Без обзира на законску одредбу, која се примењује само ако друкчије није уговорено, поверилац може дати сагласност дужнику да повери извршење своје уговорне обавезе трећем лицу. Треба сматрати да прећутно одобрење повериоца постоји кад је прихватио да прими испуњење обавезе од стране трећег лица уместо од дужника (3).

Какве ће правне последице наступити ако је дужник из уговора *intuitu personae*, ипак, поверио трећем лицу извршење обавезе коју је преузео према повериоцу? У таквом случају поверилац има право да одбије да прими испуњење дужникове обавезе од трећег лица, и неће се сматрати да је запао у поверилачку дозњу. При томе није од значаја ако би треће лице нудило повериоцу да прими испуњење чинидбе које се објективно ни у чему не разликује од испуњења које би извршио дужник. Овакав закључак произлази из члана 296, став 3. Закона о облигационим односима, који одређује да је поверилац дужан примити испуњење обавезе од трећег лица, изузев кад према уговору или природи саме обавезе ову треба да испуни дужник лично. Дакле, кад према уговору или природи обавезе ову треба да испуни лично дужник, поверилац није дужан да прими испуњење од трећег лица.

На основу околности да је дужник у оваквим случајевима поверио извршење своје уговорне обавезе трећем лицу може се претпоставити да он није спреман да сам изврши своју уговорну обавезу. Испуњен је, према томе, услов да поверилац раскине уговор који је закључио са дужником (4), при чему не мора оставити дужнику накнадни рок за испуњење обавезе (члан 127. Закона о облигационим односима). Поверилац не би могао раскинути уговор, јер би то било супротно начелу савесности и поштења (члан 12. истог Закона), само ако му је дужник одмах кад га је поверилац обавестио да одбија да прими испуњење од трећег лица понудио да сам изврши своју обавезу.

Уговором између повериоца и дужника може се ово питање детаљније регулисати. Тако француски услови за извођење грађевинских радова који се примењују у случају кад је наручилац радова државни орган одређују да наручилац радова који није дао сагласност за ангажовање подизвођача, може подизвођача удаљити са радилестишта (5).

2. Претпоставке за примену правила о дужнику који је извршење своје уговорне обавезе поверио трећем лицу

Правна правила која регулишу случајеве у којима је дужник поверио трећем лицу извршење своје обавезе из уговора који је закључио са повериоцем могу бити примењена само ако су испуњене одређене претпоставке.

Прво, потребно је да треће лице извршава неку дужникову уговорну обавезу повериоцу. Разуме се, могуће је да треће лице изврши повериоцу и неку обавезу која има основ у неком другом облигационом односу. На пример, треће лице може оштећеном лицу платити нак-

(3) G. H. L. Fridman, *The Law of Agency*, London, 1976, стр. 132.

(4) J. Neret, *Le sous-contrat*, Paris, 1979, стр. 97.

(5) J. Монтмерле, *Закључивање и извршавање уговора о јавним радовима*, Београд, 1978, стр. 48.

наду штете и на тај начин ослободити дужника вануговорне одговорности. Али, на такве случајеве неће се односити разматрања у овом чланку

Друго, за односе између повериоца и дужника могу бити од значаја само оне радње, односно пропуштања, трећег лица које су у узрочној вези с испуњењем дужникове обавезе (6). За понашање трећег лица које није у вези с испуњењем дужникове обавезе, а којим је повериоцу причињена штета, дужник не одговара, осим ако могу бити примењена правила о вануговорној одговорности. Тако, посленик који је трећем лицу поверио да код налогодавца обави уговорену оправку, не одговара према правилима о уговорној одговорности ако је треће лице искористило прилику и украло неку ствар налогодавца (7). Међутим, извођач грађевинских радова, који је извођење неких радова поверио подизвођачу, одговара наручиоцу за штету коју му је подизвођач причинио непажљивим извршењем извођачеве уговорне обавезе. Узимање става о томе да ли конкретни случај треба сврстати у прву или другу од ове две групе, није понекад лако.

Треће, дужник не може одговорати повериоцу за повреду уговора ако треће лице без пристанка дужника извршава повериоцу дужникову обавезу. Кад поверилац без пристанка дужника прима од трећег лица испуњење дужникове обавезе, чини то на свој ризик. Не може бити дилеме да је дужник дао свој пристанак ако је са трећим лицем закључио уговор о преузимању испуњења. Али, дужник може свој пристанак дати и конклюдентном радњом, као што је случај кад је треће лице иступало као незвани вршилац туђих послова у односу према повериоцу, а дужник се томе није успротивио.

Чак, ако би треће лице, без пристанка дужника, покушавајући да изврши дужникову обавезу онемогућило овог да је уредно изврши, та би околност могла имати карактер више силе. У таквом случају дужник не би одговарао повериоцу за неизвршење или за неуредно извршење своје обавезе.

Полазећи од ових претпоставки, треба направити разлику између случајева кад је дужник поверио извршење своје обавезе трећем лицу и неких других случајева. У тим другим случајевима не могу бити примењена правила која важе за случај кад је дужник поверио трећем лицу извршење своје обавезе.

Прво, случајеве одговорности дужника за понашање трећег лица коме је поверио извршење своје уговорне обавезе треба разликовати од случајева кад је за неко лице наступила вануговорна одговорност за другог. Закон о облигационим односима садржи више чланова који регулишу одговорност једног лица за штету коју проузрокује друго лице (чл. 164. и сл.). Примера ради, родитељи одговарају оштећеном за штету коју проузрокује њихово дете. Очигледно је да родитељи не одговарају због тога што њихово дете није уредно извршило неку њихову обавезу, већ по сасвим другом основу.

У вези с тим треба указати на једну недовољно прецизну одредбу наведеног Закона. Наиме, према члану 269. наведеног Закона, у питањима накнаде штете коју неко дугује по основу уговорне одговорности

(6) Dr D. Medicus, *Schuldrecht* I, München, 1988, стр. 154.

(7) Palandt, *Bürgerliches Gesetzbuch*, bearbeitet von Bassenge, Diederichsen, Heinrichs, Haldrich, Keidel, Putzo, Thomas, München, 1979, стр. 292.

сходно се примењују одредбе о накнади вануговорне штете. Међутим, законске одредбе о вануговорној одговорности за другог не могу бити примењене у случају кад се постави питање одговорности дужника за неуредно испуњење уговора од стране трећег лица.

Па и сама терминологија је друкчија. У области вануговорне одговорности говоримо о одговорности за другог. У области уговорне одговорности такав би израз био неодговарајући, јер под „другим“ треба подразумевати другу уговорну страну. За треће лице коме је дужник поверио извршење своје обавезе користе се изрази: сарадник (члан 612. Закона о облигационим односима), заменик (члан 753, став 3. истог Закона), треће лице (члан 868, став 1. истог Закона). У правној литератури се говори и о помоћницима дужника (8). За одређене ситуације постоје и посебни уобичајени изрази, као што су: подизвођач, потшпедитер, потпревозилац и сл.

Друго, случајеве кад је дужник поверио заменику извршење уговорне обавезе треба разликовати од случајева кад уговорну обавезу извршава радник дужник. Правно лице не може само, својим радњама, нити да преузме, нити да изврши неку обавезу. Оно то чини преко одређених физичких лица. У поступку испуњења обавезе правног лица његове раднике треба третирати као само то лице, они су његов "alter ego".

Треће лице извршава за дужника једну или неколико тачно одређених обавеза. Радник дужника извршава све дужникове уговорне обавезе чије извршење спада у оквир његових радних дужности. При томе радник дужника поступа у условима хијерархијског односа, док је треће лице самостално у извршавању дужникове обавезе, разуме се у оквирима уговора који је закључило са дужником (9). Треће лице је везано уговором, а само у оквиру уговора налозима дужника.

Дужников заменик који није уредно испунио повериоцу дужникову обавезу одговараће дужнику по принципу уговорног права због повреде уговора о преузимању испуњења. Радник дужника који није уредно извршио повериоцу дужникову обавезу може одговарати према радно-правним прописима.

Посебно још треба имати у виду да законске одредбе о одговорности правних лица за штету коју проузрокује њихов орган, регулишу вануговорну а не уговорну одговорност правног лица. И из тог разлога те се одредбе не могу применити у случајевима кад повериоцу обавезу правног лица извршава неки његов радник.

Треће, правила која важе у случајевима кад је дужник поверио трећем лицу извршење своје уговорне обавезе не могу се применити у случају преузимања дуга. Наиме, могуће је да на основу споразума са дужником, а уз пристанак повериоца, треће лице ступи на место повериоца и преузме његову обавезу. Или, на основу уступања двострано-обавезујећег (синалагматичког) уговора треће лице може ступити на место једне уговорне стране и преузети сва права и обавезе те уговорне стране према другој уговорној страни. У таквим случајевима се ранији дужник ослобађа обавезе коју је преузео према повериоцу. Та обавеза прелази на треће лице, као новог сауговорача повериоца. Нови

(8) Др Ј. Радишић *Облигационо право*, Београд, 1988, стр. 140. У немачкој литератури: *Erfüllungsgeschilfen* — J. Esser, E. Schmidt, *Schuldrecht—Allgemeiner Teil*, Heidelberg, Karlsruhe, 1977, стр. 47.

(9) Fridman, *нав. дело*, стр. 20.

сауговорач повериоца извршава повериоцу своју обавезу, а не дужникову обавезу.

Четврто, случајеве кад је дужник поверио трећем лицу извршење своје уговорне обавезе треба разликовати од случајева у којима је обавеза дужника из уговора са повериоцем била да изабере одговарајуће треће лице и да закључи уговор са тим лицем, да би оно за повериоца обавило одређени посао (10). Тако, правила о којима ће бити речи у овом чланку не могу бити примењена у односима отпремања, кад је отпремник закључио са превозиоцем уговор о превозу ствари налогодавца. Јер, обавеза је отпремника према налогодавцу била само да са дужном пажњом изабере превозиоца и да са превозиоцем закључи одговарајући уговор. Ако је он уредно извршио ову обавезу, он неће одговарати налогодавцу ако превозилац није обавио превоз, или ако је превоз обавио са закашњењем (члан 834, став 1. Закона о облигационим односима). Интереси налогодавца заштићени су на тај начин што ће отпремник за његов рачун наплатити накнаду штете од превозиоца, или на тај начин што ће отпремник права из уговора о превозу уступити налогодавцу (члан 838, став 1. истог Закона).

3. Одговорност дужника за рад заменика приликом испуњења дужникове обавезе

Још у римском праву важила је максима: *Qui facit per alium facit per se*.

Немачки Грабански законик садржи у пар. 278. начелну одредбу према којој дужник одговара за кривицу лица којима се служи при испуњењу своје уговорне обавезе, у истом обиму као и за властиту кривицу. Исто решење прихваћено је у пар. 1313а. аустријског Грабанског законика. Швајцарски законик о облигацијама одређује у члану 101, став 1. да лице које на законом допуштен начин повери старање око извршења обавеза својим помоћницима, одговара другој страни за штету коју они проузрокују приликом вршења њиховог посла.

У нашем праву, а ни у многим страним правима (француском праву, на пример) не постоји опште правило о одговорности дужника за рад лица коме је поверио извршење своје уговорне обавезе. Постоје само законске одредбе које установљавају овакву одговорност дужника у појединим врстама уговорних односа. Да ли то значи да је могуће применити правило тумачења *argumentum a contrario* и закључити да у другим случајевима, који нису изричито предвиђени законом, дужник не одговара другој уговорној страни за рад свог заменика?

Потврдан одговор на ово питање био би погрешан (11), зато што члан 263. Закона о облигационим односима одређује да дужник увек одговара за неиспуњење своје уговорне обавезе, осим ако докаже да је немогућност испуњења обавезе наступила због околности насталих после закључења уговора које није могао спречити, отклонити или избећи. А поверавање извршења уговорне обавезе трећем лицу дужник је свакако могао избећи, или није требало да закључи уговор са повери-

(10) Dr K. Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts*, Band I, München, 1976, стр. 244.

(11) G. Viney, *Les obligations — la responsabilité: conditions*, Paris, 1982, стр. 911.

оцем. Као што је већ напоменуто, дужник под одређеним околностима може бити ослобођен одговорности за повреду уговора ако се треће лице без његове сагласности неким радњама умешало у његове односе са повериоцем, али не и ако је поверио трећем лицу извршење своје уговорне обавезе.

Дужник је својом вољом увео треће лице у сферу испуњења уговора. Није у питању таква околност због које би дужник могао бити ослобођен одговорности за повреду уговора. Осим тога, не треба изгубити из вида да је уговор настао сагласношћу воља уговарача. Ако би се дозволило дужнику да повери извршење своје обавезе трећем лицу, с тим да не одговара за рад тог трећег лица, то би имало за последицу једнострану измену уговора у смислу ограничавања одговорности дужника. Крајњи резултат би био знатно нарушавање уговорне дисциплине.

Наши прописи познају неколико случајева у којима дужник одговара повериоцу за рад свог заменика.

(1) У односима из уговора о превозу ствари, ако посебним одредбама које важе за поједине врсте превоза није друкчије одређено, превозилац који повери неком другом превозиоцу потпуно или делимично извршење превоза пошиљке коју је примио на превоз, остаје и даље одговоран за њен превоз од њеног пријема до предаје (члан 677, став 1. Закона о облигационим односима). Дакле, превозилац одговара за рад потпревозиоца.

У члану 107, став 3. Закона о уговорима о превозу у друмском саобраћају посебно је за ову врсту превоза ствари одређено да ако је превозилац поверио другом лицу делимично извршење превоза, за све обавезе из уговора о превозу сам одговара.

(2) Превозилац одговара и за штету коју проузрокују друга лица која су по његовом налогу радила на извршењу превоза (члан 676. Закона о облигационим односима, члан 65, став 3. Закона о уговорима о превозу у железничком саобраћају). Према члану 554, став 1. Закона о поморској и унутрашњој пловидби, бродар одговара за радње и пропусте лица која у оквиру вршења њихових дужности раде за бродара исто као за своје радње и пропусте.

(3) Иста су решења прихваћена и што се тиче одговорности превозиоца за рад његових заменика кад је у питању уговор о превозу путника. Тако, према члану 16, став 2. Закона о уговорима о превозу у железничком саобраћају и према члану 18, став 2. Закона о уговорима о превозу у друмском саобраћају, превозилац одговара за штету коју путнику проузрокује лице које је по његовом налогу радило на извршењу превоза. Према члану 620. Закона о поморској и унутрашњој пловидби, бродар одговара за штету коју путнику својом кривицом проузрокују лица која раде за бродара, и то за време вршења својих дужности.

(4) Отпремник одговара по општим правилима за рад лица којима се послужио за извршење својих обавеза из уговора о отпремању ствари (12). Посебно члан 834, став 2. Закона о облигационим односима одређује да отпремник који извршење налога повери другом отпремнику уместо да га сâм изврши, одговара за његов рад. За означавање

(12) М. Константиновић, *Облигације и уговори*, Београд, 1969, члан 861, став 3.

другог отпремника за чији рад основни отпремник одговара налогодавцу користи се израз „подотпремник“ или „потшедитер“.

Отпремник може поверити подотпремнику извршење целокупне своје обавезе из уговора који је закључио са налогодавцем. Или, отпремник може уговорити са подотпремником да ће овај извршити само поједине од отпремникових обавеза из уговора о отпремању. Примера ради, ако отпремник нема пословну јединицу у месту у које је роба упућена, он може затражити од другог отпремника, који на тај начин у конкретном послу постаје подотпремник, да преузме пошиљку од превозиоца.

(5) Чланом 610, став 2. Закона о облигационим односима одређено је да посленик и даље одговара наручиоцу за извршење посла и кад посао не обави лично. Исто тако, према члану 611. истог Закона, посленик одговара за лица која су по његовом налогу радила на послу који је преузео да изврши, као да га је сам извршио.

(6) Правила која се примењују у погледу одговорности посленика из уговора о делу који је извршење своје уговорне обавезе поверио трећем лицу, сходно се примењују и у случајевима кад је уместо извођача грађевинских радова посао обавио подизвођач (члан 641. Закона о облигационим односима). Посебне узансе о грађењу (узанса број 50) одређују да уступање радова трећем лицу нема утицаја на правне односе и међусобна права и обавезе између наручиоца и извођача радова. Извођач радова и даље одговара наручиоцу да ће радови бити изведени уредно и на време.

Изнето правило важи и у случају кад је наручилац радова инсистирао да се у уговор о грађењу унесе клаузула према којој је извођач радова дужан да одређене радове повери подизвођачу који је означен у уговору или којег ће одредити наручилац (тзв. именовани подизвођач) (13). Пошто оваква уговорна одредба може бити опасна за извођача радова, у уговору који закључују наручилац и извођач може бити одређено да извођач неће бити дужан да ангажује именованог подизвођача ако овај не пристане да у односу према извођачу преузме оне обавезе у погледу квалитета радова, рокова и цене које је извођач преузео према наручиоцу. У таквом случају извођач ће бити слободан у избору подизвођача.

(7) Члан 854. Закона о облигационим односима одређује да вршилац контроле може обављање уговорне контроле робе поверити другоме, изузев ако му је наручилац контроле то изричито забранио. Вршилац контроле одговара наручиоцу контроле за рад другог вршиоца контроле којем је поверио обављање одређених или, чак, и свих послова контроле. Исто се правило налази у члану 19, став 3. Општих услова рада организација за уговорну контролу робе и услуга у СФРЈ од 1984. године (14).

Према пар. 530. чехословачког Законика међународне трговине, ако је наручилац контроле захтевао да за контролу буде употребљено одређено лице, вршилац контроле одговара само ако је неправилно поверио обављање контроле том лицу. Правило је, дакле, исто као кад је у питању уговор о грађењу са именованим подизвођачем.

(13) Овако је одређено у члану 60. Општих услова за грађевинске радове који се користе у Ираку.

(14) Ови су услови објављени у „Гласнику Привредне коморе Југославије и општих удружења“, бр. 17—18/64.

4. У којим случајевима је искључена одговорност дужника за рад заменика

Ако уговорна обавеза није уредно испуњена, одговорност дужника се претпоставља. Дужник који није испунио своју уговорну обавезу, или који је уговорну обавезу испунио са закашњењем, неће бити дужан да повериоцу накнади штету, само ако успе да докаже да обавезу није могао уредно испунити због околности насталих после закључења уговора које није могао спречити, отклонити или избећи (члан 263. Закона о облигационим односима).

У том погледу се ништа не мења ако је дужник поверио испуњење своје обавезе трећем лицу. Радње које изврши заменик дужника извршавајући дужникову обавезу сматрају се дужниковим радњама. Дужник је ангажовао треће лице као свог заменика зато што је то одговарало његовим интересима. Због тога треба да одговара за рад заменика у извршавању обавезе исто онако као што би одговарао да је сам испунио обавезу. У том погледу било је у члану 1001. Општег имовинског законика за Црну Гору од 1888. године одређено: „Чија је корист од нечег, онога је и терет“.

У том смислу је у једном случају из наше судске праксе пресуђено да се посленик не може ослободити одговорности за повреду уговора од стране трећег лица коме је поверио извршење уговорне обавезе доказујући да је био пажљив што се тиче избора тог лица (15).

5. Одговорност дужника за избор заменика и за упутства која је дао заменику

Изузетно од напред изнетих правила, постоје случајеви у којима дужник не одговара за рад свог заменика у испуњењу обавезе повериоцу. Дужник у таквим случајевима одговара само за избор заменика или за упутства која је дао заменику. Кажемо „само“ јер је у питању знатно ужа одговорност дужника него што је одговорност за рад заменика.

Наше право познаје неколико случајева у којима дужник који је извршење своје обавезе поверио трећем лицу одговара за избор свог заменика, али не и за његов рад (*supra in eligendo*).

Према члану 753, ст. 2. и 3. Закона о облигационим односима, ако је уговором о налогу, налогодавац дозволио налогопримцу да повери извршење налога трећем лицу, или је налогодавац на то био принуђен околностима, налогопримац одговара налогодавцу само за избор заменика.

Према члану 834, став 3. Закона о облигационим односима, ако налог за отпремање ствари садржи изричито или прећутно овлашћење отпремнику да повери извршење налога другом отпремнику или ако је то очигледно у интересу налогодавца, отпремник одговара само за избор другог отпремника, осим ако је уговором предузео одговорност и за његов рад. У оваквим ситуацијама други отпремник се назива „међуотпремник“ или „међушпедитер“.

(15) Пресуда Врховног привредног суда, Сл. 1163/68 од 15. X 1968, наведена према: Коментар Закона о облигационим односима, редактори проф. Б. Благојевић и проф. др В. Круљ, II књига, Београд, 1983, стр. 1507.

Према члану 868, став 2. Закона о облигационим односима, кад је треће лице коме је организатор путовања поверио да изврши одређене услуге путнику, извршило те услуге, али је путнику причинило штету, организатор путовања одговара за такву штету, осим ако докаже да се понашао са дужном пажњом при избору трећег лица (хотела, ресторана, превозиоца и сл.).

Како се правно-теоријско образложење може дати за ове законске одредбе? Зашто у наведеним случајевима дужник одговара повериоцу само за избор а не и за рад трећег лица, свог заменика?

У свим наведеним случајевима дужник је поверио извршење своје обавезе трећем лицу уз сагласност повериоца, или је то било у интересу повериоца. Извршењем обавезе од стране трећег лица постижу се за повериоца бољи економски ефекти него да је обавезу извршио сам дужник. Поверилац због тога треба да сноси повећани ризик у погледу извршења уговора, у том смислу што дужник који је са дужном пажњом изабрао треће лице које ће преузети испуњење обавезе, неће одговорати за рад тог свог заменика.

Полазећи од ових разлога требало би аналогично закључити да и у другим ситуацијама, које нису изричито предвиђене законом, поверилац неће одговорати за рад него само за избор трећег лица коме је поверио извршење своје обавезе, ако је ангажовање трећег лица било у несумњивом интересу повериоца или је поверилац био сагласан да дужник повери извршење своје обавезе трећем лицу.

Суштински се на овај начин улога дужника своди на улогу комисионара. Јер, и комисионар одговара само за избор трећег лица (члан 774. Закона о облигационим односима). Ризик уредног извршења обавезе од стране трећег лица лежи на коминтенту, осим кад је комисионар посебно јамчио коминтенту за испуњење обавезе (*delkredere* комисион) (16). Поверилац и лице које је дужник ангажовао као свог заменика не ступају ни у какав непосредни правни однос, исто као што у непосредни правни однос не ступају ни коминтент ни треће лице са којим је комисионар закључио уговор за рачун коминтента.

С друге стране се поставља и питање у којим случајевима дужник одговара само ако је свом заменику дао неодговарајућа упутства у погледу извршења обавезе коју је преузео према повериоцу. При томе, очигледно је да ово питање није од значаја ако дужник одговара за рад свог заменика. Јер, кад дужник одговара повериоцу за рад свог заменика, па заменик није повериоцу уредно извршио дужникову обавезу, без значаја је каква је упутства дужник дао свом заменику.

Дужник може одговорати повериоцу за неадекватна упутства која је дао свом заменику (*culpa in instruendo*) само ако одговара за избор заменика. Један такав случај је и изричито предвиђен у нашим прописима. Наиме, ако је налогопримац из уговора о налогу поверио извршење своје уговорне обавезе трећем лицу, а налогодавац му је то дозволио или је налогопримац био на то принуђен околностима, он ће одговорати не само за избор свог заменика, него и за упутства која му је дао ради извршења обавезе повериоцу (члан 753, став 3. Закона о облигационим односима).

(16) Пресуда Врховног суда Македоније, Рев. 64/82 од 24. VI 1982, „Привреда и право“, број 1—2/84, стр. 86. и 87.

Начело савесности и поштења упућује на закључак да би овом правилу требало дати општи домапај, у том смислу да се може применити и у другим случајевима кад дужник одговара повериоцу само за избор, а не и за рад свог заменика. Не би се могло сматрати да се дужник понашао савесно и поштено ако је са дужном пажњом изабрао свог заменика, али му је дао неадекватна упутства у погледу извршења обавезе.

6. Да ли поверилац може истаћи непосредни захтев дужниковом заменику

Поверилац и дужников заменик нису закључили никакав уговор. За повериоца је уговор који су закључили дужник и дужников заменик *res inter alios acta*. Из тог уговора за повериоца не могу настати никаква права. Зато, у начелу, поверилац не може истаћи никакав непосредни захтев према дужниковом заменику у погледу испуњења дужникове обавезе. Ако дужников заменик није уредно извршио повериоцу дужникову обавезу, повериоцу ће одговорати дужник а не његов заменик.

У члану 1030. Општег имовинског законика за Црну Гору било је у том погледу записано: „Дужник твога дужника није још, за то, твој дужник“.

Међутим, од овог правила постоји више изузетака.

Прво, у неким односима закон изричито даје повериоцу право на непосредни захтев према дужниковом заменику. На тај начин се поједностављују правни односи. Избегава се потреба да суштински исти захтев буде истакнут два пута: прво у односу између повериоца и дужника а затим у односу између дужника и његовог заменика.

У том смислу члан 753, став 5. Закона о облигационим односима одређује да налогодавац из уговора о налогу може захтевати непосредно од налогопримчевог заменика извршење обавезе из налога. Треба сматрати да ово правило важи и у погледу односа између комингента и комисионаревог заменика, јер се на односе из уговора о комисиону сходно примењују правила која важе за односе из уговора о налогу.

Или, наручилац превоза из бродарског уговора о поморском превозу ствари може да закључи са трећим лицем (то је тзв. поднаручилац или потчартерер) уговор о превозу ствари бродом на који се односи бродарски уговор. Према члану 447. Закона о поморској и унутрашњој пловидби, за обавезе које проистичу из подбродарског уговора одговара и бродар поднаручиоцу, према оним прописима чија се примена споразумом странака не може искључити и према условима уобичајеним за такву врсту превоза. У ствари, за односе између наручиоца и поднаручиоца превоза, бродар је заменик наручиоца у погледу обавезе превоза ствари, према којем поднаручилац може непосредно истицати одређене захтеве.

У оваквим случајевима, директним захтевом повериоца према дужниковом заменику ни у чему се не дира у права повериоца према дужнику. Поверилац може захтеве према дужнику и дужниковом заменику истаћи паралелно, или може један истаћи без истицања другог. Али, само се по себи разуме да поверилац не може имати према дужнико-

вом заменику више права него што би имао дужник. Основ обавезе дужниковог заменика је његов уговор са дужником, с тим што права из тог уговора може у одређеним ситуацијама имати и поверилац замениковог сауговорача.

Да би поверилац у случајевима у којима се може користити непосредним захтевом према дужниковом заменику успео с тим захтевом, потребно је да су испуњени услови за наступање уговорне одговорности дужниковог заменика. Зато, ако постоје околности које искључују одговорност дужника за повреду уговора који је закључио са дужником, као што је виша сила, не само дужник, него ни дужников поверилац неће имати право на накнаду штете од дужниковог заменика. Потребно је, исто тако, да дужников заменик већ није платио накнаду штете дужнику због повреде уговора. Наиме, накнаду штете дужников заменик може бити дужан да плати само једном.

Други изузетак од правила према којем поверилац не може истицати захтеве према дужниковом заменику, представљају они случајеви у којима је због повреде уговорне обавезе наступила вануговорна одговорност дужниковог заменика. На пример, дужников заменик је непажљивим испуњењем дужникове обавезе оштетио неку ствар повериоца. У таквом случају поверилац може захтев за накнаду штете истаћи непосредно дужниковом заменику, који је прекршио опште правно начело да је свако дужан да се уздржи од поступка којим се другом може проузроковати штета (*neminem laedit* — члан 16. Закона о облигационим односима).

Али, при томе треба имати у виду да се облици штете за које се признаје накнада у области уговорне и у области вануговорне одговорности у свему не поклапају. Тако, за неиспуњење или за закаснило испуњење дужникове обавезе дужников заменик може одговорати само по начелима уговорне одговорности. У таквим случајевима поверилац не може према дужниковом заменику истицати никакве захтеве за накнаду штете по основу вануговорне одговорности.

Вануговорна одговорност дужниковог заменика према повериоцу не искључује одговорност дужника према повериоцу за повреду уговора. Зато, ако је приликом реконструкције грађевине подизвођач нестручно поступио и изазвао пожар у којем је грађевина оштећена, наручилац радова може захтев за накнаду штете истаћи и према извођачу и према подизвођачу. Извођач ће одговорати према правилима о уговорној одговорности, јер обавеза реконструкције грађевине није уредно испуњена, а подизвођач ће одговорати према правилима о вануговорној одговорности, јер је својом непажњом проузроковао пожар на грађевини.

Треће, непосредни захтев може поверилац истаћи према дужниковом заменику и у оним случајевима кад уговор између дужника и његовог заменика има правну природу уговора у корист повериоца. Тако се у нашој правној теорији сматра да уговор о ангажовању уговорних агенција (уговор о алотману), који закључују туристичка агенција и хотел, има правну природу уговора у корист путника коју туристичка агенција буде упутила у хотел (17). За путника је хотел заменик туристичке агенције у погледу извршења обавезе смештаја и

(17) Др И. Јанковец, *Уговори у привреди*, Београд, 1987, стр. 542.

исхране, коју је у односу према путнику туристичка агенција преузела уговором о организовању путовања. Путник има право да непосредно од хотела захтева да му изврши обавезу коју је хотел преузео према туристичкој агенцији уговором о алотману.

Исто тако, с обзиром на релативно дејство уговорних односа, ни дужников заменик не може истаћи никакав захтев према повериоцу у погледу плаћања за посао који је обавио. Међутим, разуме се да нема сметњи да дужник да налог повериоцу да плаћање изврши трећем лицу уместо њему — дужнику. Поверилац је дужан да поступи по таквом налогу дужника (члан 305. Закона о облигационим односима). Постоје, на пример, уговори о грађењу у којима је одређено да ће наручилац радова платити непосредно подизвођачу оне радове које је подизвођач извео, уколико је извођач радова (носилац посла) претходно у грађевинској књизи оверио да је подизвођач заиста извео радове (18).

7. Дужников заменик дугује дужнику накнаду за штету коју је овај морао да накнади повериоцу

Поћи ћемо од претпоставке да дужников заменик није уредно извршио дужникову обавезу повериоцу, а не постоје околности које би искључивале одговорност дужника за повреду уговора. Дужник је накнадио повериоцу штету. У таквом случају дужник има право на захтев од трећег лица коме је поверио извршење своје уговорне обавезе да му накнади износ који је он морао да плати повериоцу, разуме се, са каматом од дана када је исплата извршена.

Дужник, у ствари, захтева од свог заменика накнаду за стварну штету коју је претрпео због тога што заменик није уредно извршио своју обавезу из уговора о преузимању испуњења. Ако је дужник због тога што његов уговор са повериоцем није уредно извршен претрпео и неку штету у виду измакле користи, њу је заменик дужан да му накнади.

При томе треба обратити пажњу на то да су у питању два независна правна односа. Није реч о накнади штете коју је дужник платио повериоцу уместо да је плати његов заменик, па затим према заменику истиче регресни захтев. Дужник је платио накнаду штете због тога што његова обавеза из уговора који је закључио са повериоцем није уредно извршена. А дужников заменик ће бити обавезан да дужнику плати накнаду штете због тога што обавезу из уговора који је закључио са дужником није уредно извршио па је због тога за дужника настала штета у његовом односу са повериоцем.

За сваки од ова два правна односа важе одговарајућа правна правила. Зато положај дужника и његовог заменика може да буде различит. Тако је у једном случају из наше судске праксе извођач грађевинских радова уговорио са наручиоцем радова знатно већу уговорну казну за случај закашњења завршетка радова него што је то уобичајено. Наиме, према узанси број 52, Посебних узанси о грађењу, уговорна казна ако радови не буду завршени у предвиђеном року не може

(18) Монтмерле, *нав. дело*, стр. 49.

да пређе 5% од укупне цене радова. Извођење појединих радова извођач је поверио подизвођачу. Због неуредног испуњења обавезе од стране подизвођача, завршетак објекта је закаснио. Извођач радова је платио уговорну казну наручиоцу, а затим је за исплаћени износ захтевао накнаду од подизвођача. Подизвођач се позвао на одредбу члана 266, став 1. Закона о облигационим односима према којој дужник (у конкретном случају подизвођач) који је прекршио уговор дугује повериоцу (овде извођачу радова) само накнаду за предвидљиву штету. У току поступка пред судом било је утврђено да околности да је извођач уговорио са наручиоцем уговорну казну која је већа од уобичајене, није подизвођачу била позната. Суд је усвојио приговор подизвођача, па га је осудио да накнади извођачу штету само у висини уобичајене уговорне казне (19).

На закључак да су у питању два независна правна односа упућују и чл. 645. и 647. Закона о облигационим односима. Наиме, ако се покаже да грађевина има недостатке који утичу на њену солидност, наручилац је дужан да о томе обавести извођача радова у року од шест месеци од установљавања недостатака. Кад је за недостатке одговорно лице коме је извођач поверио обављање једног дела посла — извођач, ако жели да од њега захтева накнаду, мора да га обавести о постојању недостатака у року од два месеца од дана кад је он сам обавештен од наручиоца о недостацима.

8. Уговорно регулисање одговорности дужника који је извршење своје уговорне обавезе поверио трећем лицу

Опште је правило да одговорност дужника за повреду уговора може уговором бити искључена или ограничена, осим кад је у питању намера или крајња непажња (члан 265, став 1. Закона о облигационим односима). У проблематици коју разматрамо ово опште правило има вишеструку примену, и то како у односима између повериоца и дужника, тако и у односима између дужника и његовог заменика.

Како оно може бити примењено у уговору који су закључили поверилац и дужник?

Прво, ако је уговором који су закључили поверилац и дужник одговорност дужника за повреду уговора у неком смислу ограничена или искључена, онда се таквом уговорном одредбом дужник може користити и у случају кад је извршење своје обавезе поверио трећем лицу. Тако се ограничењем одговорности за штету због неизвршења обавезе на одређени износ дужник може користити и у случају кад је његов заменик требало да изврши обавезу.

Друго, уговором који су закључили поверилац и дужник може се, не дирајући у случајеве кад сам дужник извршава уговорну обавезу, искључити или ограничити одговорност дужника уколико поверио извршење своје обавезе трећем лицу. Може се, на пример, уговорити да дужник неће одговарати за непажњу свог заменика. Или, у ситуацијама када би дужник требало да одговара за рад трећег лица, може

(19) Оdlука Врховног привредног суда, Сл. 1682/72, објављена у: *Судска пракса привредних судова у споровима организација удруженог рада*, припремили др Р. Кашанин и Д. Вељковић, Београд, 1975, стр. 542—543.

његова одговорност бити ограничена само на избор трећег лица или на упутства која је дао трећем лицу у вези с извршењем дужникове обавезе

Треће, ако би дужник требало да одговара за избор свог заменика, он уговором са повериоцем може искључити своју одговорност за непажњу у избору.

Али, закон поставља и одређене границе слободи уговорања у овој области, кад су у питању поједине врсте уговора. Тако, према члану 834, став 4. Закона о облигационим односима, одговорност отпремника за рад подотпремника, односно за избор међуотпремника, не може се уговором искључити ни ограничити. Законске одредбе о одговорности отпремника у случају кад је извршење уговорне обавезе поверио подотпремнику или међуотпремнику когентне су природе.

С друге стране, може се уговором и поштрити одговорност дужника који је извршење своје уговорне обавезе поверио трећем лицу. Практично посматрано, поштравање одговорности дужника може за повериоца бити интересантно у случају кад би по закону дужник требало да одговара за избор свог заменика или за упутства која је дао заменику. У таквом случају може бити уговорено да ће дужник одговарати и за рад свог заменика. Ако дужник већ по закону одговара за рад свог заменика, поштравање његове одговорности би могло имати неког практичног значаја, само ако би било уговорено да ће он, због тога што ће поверити извршење своје уговорне обавезе трећем лицу, одговарати и у случајевима у којима иначе не би одговарао за повреду уговора.

Примера ради, било би могуће уговором о налогу одредити да ће налогодавац одговарати за рад трећег лица којем је по одобрењу налогодавца поверио извршење налога. Или, може се уговором о отпремању одредити да ће отпремник одговарати и за рад подотпремника којег је одредио налогодавац. Али, поверилац се на овакву уговорну одредбу о поштравању одговорности дужника не би могао позвати ако би то било у супротности са начелом савесности и поштења (члан 264, став 2. Закона о облигационим односима).

Клаузуле о искључењу или ограничењу одговорности могу бити унете и у уговор који регулише односе између дужника и његовог заменика. Међутим, повериоца се такве клаузуле не тичу. Чак и ако би уговором између дужника и његовог заменика одговорност овог последњег за извршење дужникове обавезе повериоцу била ограничена или искључена, поверилац би имао право да захтева од дужника накнаду штете у пуном износу. Или, другачије речено, може се десити да дужник одговара повериоцу због повреде уговора, али да је одговорност дужниковог заменика дужнику за повреду уговора искључена. До оваквих ситуација може доћи ако је преговарачка позиција дужниковог заменика у односу према дужнику јача од преговарачке позиције дужника у односу према повериоцу.

Могућа је и обрнута ситуација. Могуће је да је одговорност дужника према повериоцу искључена одговарајућом клаузулом њиховог уговора, али се слична клаузула не налази у уговору који су закључили дужник и његов заменик. Или могуће је да одговорност дужника буде уговором са повериоцем ограничена на одређени износ, али да је одго-

ворност дужниковог заменика неограничена. У таквим ситуацијама дужников заменик неће бити обавезан да дужнику плати накнаду штете, или неће бити дужан да плати пуну накнаду штете. Ово из разлога што за штету коју није претрпео, дужник не може захтевати накнаду. На овај начин клаузула о искључењу или ограничењу одговорности из уговора који су закључили поверилац и дужник може утицати и на односе између дужника и његовог заменика.

9. Закључак

Из разматрања може се закључити:

(1) Дужник, у начелу, не може поверити извршење своје уговорне обавезе трећем лицу, као свом заменику.

(2) Али, ако је уговор био закључен с обзиром на лична својства дужника, ово правило не важи и поверилац може одбити да прими испуњење дужникове обавезе од трећег лица.

(3) Дужник који је поверио испуњење своје уговорне обавезе трећем лицу, по правилу, одговара за повреду уговора на исти начин како би одговарао да је сам извршио обавезу.

(4) Поверилац не може истаћи никакав захтев према дужниковом заменику у вези с извршењем дужникове обавезе, осим у ситуацијама за које закон друкчије одређује. Међутим, треба имати у виду да у вези с извршењем дужникове обавезе може наступити вануговорна одговорност дужниковог заменика. За такву штету дужников заменик непосредно одговара оштећеном лицу.

(5) Дужников заменик дугује дужнику накнаду за штету коју је овај морао да накнади повериоцу због неиспуњења или неуредног испуњења уговорне обавезе од стране дужниковог заменика.

(6) У законом одређеним уговорним односима дужник не одговара за рад него само за избор трећег лица коме је поверио извршење своје обавезе из уговора са повериоцем. Требало би сматрати да дужник одговара на овај начин увек кад му је поверилац дозволио да извршење своје уговорне обавезе повери трећем лицу или кад је то било у несумњивом интересу повериоца.

(7) Дужник који одговара повериоцу за избор лица коме је поверио извршење своје обавезе из уговора са повериоцем, одговара у случајевима одређеним законом и за упутства која је дао свом заменику.

(8) Законом установљена одговорност дужника који је извршење своје уговорне обавезе поверио трећем лицу може уговором који је дужник закључио са повериоцем бити у одређеним оквирима поопштрена, искључена или ограничена.

(Примљено 1. 03. 1990)

Dr Ivica Jankovec,
Professor of the Faculty of Law in Kragujevac

THE POSITION OF A DEBTOR ENGAGING A THIRD PERSON FOR DISCHARGING THE CONTRACTED OBLIGATION

Summary

In some cases a debtor may engage a third person to discharge his contractual obligation, acting as his assistant or deputy. Different cases are analyzed there of, including the basic case of effecting this by separate contract (by-contract) and by the rules of tort liability covering the compensation of damage caused by third person, or by employees.

A debtor engaging an assistant is liable in the way he would be liable himself when discharging his contractual obligations. Namely, one can not permit that a debtor by his unilateral acts imperils the execution of assumed obligations, weakening thus also the contractual discipline. There are cases of debtor being liable only for his choice of assistant or for instructions given. Some of the cases are prescribed by law, while in others the creditor gives his consent for engaging the assistant. Separate is the case of a debtor under a duty to choose his assistant with special care.

Unless otherwise provided by law, the creditor has no direct rights toward the debtor's assistant. However, if damage ensued due to assistant's acts, the latter would be liable according to tort liability rules, so that a direct relationship is established between the creditor and such assistant. The situation is the same if the contract between the debtor and his assistant is stipulated in favour of the creditor.

Creditor and debtor may exclude the liability of the debtor by contract for the work of the assistant discharging debtor's obligation. If such clause means limitation or exemption of debtor's liability because of assistant's negligence, it may be also used by the debtor if he entrusted the discharge of his obligation to the third person. However, due to relative effect of the contract, such restrictions do not produce legal effect regarding the creditor.

Key words: By-contract. — Debtor's deputy. — Contractual liability.

Dr Ivica Jankovec,
Professeur à la Faculté de Droit de Niš

LA POSITION DU DÉBITEUR QUI A CONFIE L'EXÉCUTION DE L'OBLIGATION CONTRACTÉE A UNE PERSONNE TIERCE

Résumé

Dans la première partie de son article, l'auteur examine les cas dans lesquels le débiteur peut confier l'exécution de son obligation contractée à une personne tierce, comme aide et suppléant, et les cas où cela n'est pas permis. Il souligne la différence entre les cas où le débiteur a confié par un contrat convenable (le sous-contrat ou le contrat sur le transfert de l'exécution de l'obligation) l'exécution de l'obligation envers ses créanciers à une personne tierce, des cas où une personne répond, selon les règles sur la responsabilité hors contrat des dommages causés par une autre personne et les cas dans lesquels l'employeur répond du dommage causé par ses travailleurs.

La deuxième partie de l'article est consacrée à la responsabilité du débiteur du travail de la personne à laquelle il a confié l'exécution de son obligation contractée. Le débiteur qui a engagé un aide répond de la même manière qu'il répondrait s'il avait exécuté lui-même son obligation contractée. La raison en est qu'on ne peut pas permettre que par son acte unilatéral, en confiant, l'exécution de son obligation à un aide, le débiteur influence sur les règles sur l'obligation contractée et qu'il affaiblisse la discipline contractuelle. Cependant, il y a aussi des cas où le débiteur répond uniquement du choix de l'aide ou des instructions données à l'aide concernant l'exécution de l'obligation du débiteur. Sauf les cas qui sont strictement définis dans ce sens par la loi, s'y rangent aussi les cas où le créancier a admis que le débiteur peut engager un aide ou ceux où l'engagement d'un aide a été dans l'intérêt incontestable du créancier. L'auteur souligne que les cas où le débiteur répond du choix d'une personne tierce à laquelle il a confié l'exécution de son obligation doivent être distingués de ceux où l'obligation du débiteur consistait à choisir avec une attention particulière une personne tierce qui accomplira un certain travail pour le créancier.

Si la loi ne le prescrit pas autrement, le créancier n'a aucun droit direct envers l'aide du débiteur. Cependant, si, en raison de l'action ou de l'omission de l'aide du débiteur, un dommage s'est produit pour le créancier, dommage duquel l'aide répond selon les principes de la responsabilité hors contrat, une relation juridique directe s'établit entre le créancier et l'aide du débiteur. Il en est de même dans les cas où le contrat entre le débiteur et son aide a la nature juridique d'un contrat au profit du créancier.

Le contrat signé entre le créancier et le débiteur peut exclure la responsabilité du débiteur du travail de son aide lors de l'exécution de l'obligation du débiteur. Si par ce contrat la responsabilité du débiteur de son négligence au cours de l'exécution de l'obligation contractée a été limitée ou exclue, le débiteur peut recourir à cette clause contractuelle aussi dans le cas où il y a confié l'exécution de son obligation à une personne tierce. Cependant, étant donné l'action relative du contrat, la limitation ou l'exception de la responsabilité de l'aide du débiteur dans le contrat que l'aide a conclu avec le débiteur ne produit pas d'action sur le créancier.

Mots clé: *Le sous-contrat. — Le suppléant du débiteur. — La responsabilité contractée.*